

Villani János és Máté krónikája.

(Első közlemény.)

A középkori olasz történetírók közül magyar történelmi szempontból is érdekes e két olasz történetírónak műve, mely Nagy Lajos olasz hadjáratáról is szól és a magyarok politikai intézményeit és hadi szokásait ismerteti. Nem lesz tehát érdektelen közelebbről megismerkednünk e történetírókkal, kiknek őseinkről becses feljegyzéseket köszönhetünk.

*

Az olasz *renaissance* szellemi életének fellendülése a többi irodalmi műfajokéval együtt a történetírás felvirágzását is maga után vonta. Hogy azonban a száraz krónikákból életteljes történetírás legyen, hosszú fejlődésre volt szükség. A mondák gyűjteménye régibb a történetírásnál, Dinot s a Villaniakat egész sereg krónikás előzte meg. Firenzének mondákkal teljes őstörténete bő anyagot szolgáltatott nekik. E mondák, legendák körül forgott krónikásainak képelete, ezeket írták le száraz rövidséggel krónikáikban. Mind e művek a középkor naiv hangú, száraz krónikáinak jellemvonásait tüntették fel. Erdemük a helyi hagyományok fentartásában áll, a nemzeti életet s koruk szellemét azonban nem tükrözik, mint a későbbi nagy klasszikus írók; nincs bennük kritika, tehát nem tudományos művek, nincs bennük kompozíció, tehát nem valódi irodalmi alkotások, hanem alapjai egy fejlő-, fényes történetirodalomnak. Mesterművek létrejöttét hosszas fejlődés, kínos tapogatózás készíti elő.

A XIII. század végén új irány kezd felküzdeni a történetírás terén is, az az irány, mely a klasszikus írók — Sallustius, Titus Livius, Paulus, Orosius s mások — nyomán haladva tért nyitott a szabadabb felfogásnak, mely nem elégedve meg a tények egyszerű lemásolásával, a művészi tökélyt is szem előtt tartotta s önálló alakításra, felfogásra törekedett, mely élvezetes, főleg pedig tanulságos olvasmányt kívánt nyújtani nemcsak a tudósnak, hanem a latin nyelvben járatlan nagy közönségnek is. Ezért a népnyelv, az *olasz* az újonnan fejlett próza-irodalom

közege. A toscanai próza-irodalom sorát a Ricordano s Giacotto *Malaspini* neve alatt ismert *Storie fiorentine* cz. krónika nyitja meg a XIII. sz. végéről (1294—99), hogy annak első mesteréül *Dino Compagni* emelkedjék ki „*Krónikájával saját korának eseményeiről*“ (1280—1312.),¹ az olasz próza egyik legnevezetesebb gyöngyével. Vele egyidőben írta krónikáját, a legnagyobbszerűt, melyet emberi kéz századok óta alkotott, az olasz krónikások fejedelme, *Villani János* s az ő meg a Dino munkássága a legtöbbet tett arra nézve, hogy a történelem tudakosságból tudományyá, száraz krónikából az élet életteljes mesterévé legyen.

Villani János Villano di Stoldo fia, vagyonos — báró Villani de Castel Pilonico néven ma is élő — firenzei polgárcsaládból született a XIII. sz. végszakában. Neje az előkelő, guelfpárti Pazzi család leánya volt. Irodalmi munkássága korának színvonalán álló műveltségéről tanuskodik. Családja hagyományait követve kereskedővé lőn s nagy útazásokat tett Italiában Franciaországban és Flandriában,² a hol huzamosabb ideig tartózkodott Brugesben, mint egy előkelő firenzei czég (compagnia) ügyvivője. Hazájába térve közmegelegedésre viselte a köztársaság legelőkelőbb tisztségeit. 1316-ban s 1321-ben prior, 1317-ben pénzügyi uffiziale volt. Egy volt azon „jó emberek“ (buoni uomini) közül, kiket — miként Dino is — oly szívesen helyeztél története előterébe, kik megteremtették s ezer veszély közt megvédelmezték a köztársaság szabadságát. Mint az előkelő Peruzzi-czég tagja rendezett anyagi viszonyai közt szabadon élhetett *Cronicaja* írásának, 1348-ban pestis okozta haláláig. Művét öcsese, Máté 11 könyvvel toldotta meg 1363 ig, az ő fia pedig Fülöp jogtudós még egy könyvet csatolt hozzá. „Vite d' uomini illustri fiorentini“ cz. művében pedig először tett kísérletet olasz irodalomtörténet írására.

Miként Dante s Dino, Villani is korszakalkotónak tartotta az emberiség történetében az 1300-ik évet, melynek eseményeiből meríti az ösztönzést, hogy megírja Firenzének, „*Róma* nemes leányá“ nak s röviden az egész világnak történetét. Egy városi monographiát akart írni, mely háttérével szinte egyfemes történelemmé szélesül. Dante „*Divina Commediá*“-jában. 1300. tavaszán száll alá Virgil karján a pokolba, Villani pedig kétszázévezred magával ott lévén a nagy századvégi jubilaris búcsún, „*Róma* szent városában, látva annak nagyszerű régiségeit, emlé-

¹ Dino Compagni Krónikáját magyar fordításban I. a. „*Középkori Krónikások*“ (szerkesztő dr. Gombos F. Albin) II. kötetében, Brassó, 1902. á. 3 k.

² 1304. szeptemberében IV. Fülöp monsimpeveri diadala után pár nappal „ott voltam a csatatéren s láttam az elesettek még akkor temetetlen tetemeit.“ VIII, 78.

keit és olvasva a rómaiak nagy tetteinek történetét Virgilius, Sallustius, Lucanus, Titus Livius, Valerius és Paulus Orosius s a történetírás más mestereinek leírásában, kik feljegyezték a rómaiak, sőt a világ más népeinek történetét úgy a kis, mint a nagy dolgokat, én példájuk követésére buzdultam, bár mint tanítvány nem lettem volna méltó ily nagy munkához. De megdölgvén, hogy a mi városunk Firenze, Róma leánya s teremtménye emelkedésében nagy dolgokra van hivatva, illőnek tartottam e kötetbe, ez új Krónikába lejegyezni Firenze városának kezdetét s egész történetét, a mennyire rám nézve lehetséges volt azt összegyűjteni s kikutatni s Firenze belső történetét követve, a világ más emlékezetes dolgait is röviden megírni az Isten tetszésére, kinek kegyelmességében sokkal inkább bízva, mint szegényes tudásomban, fogtam az említett vállalkozásba. S így 1300-ban visszatérve Rómából, hozzáfogtam e könyv compillatiojához Isten s Szt.-János tiszteletére a mi városunknak, Firenzének ajánlva azt. (VIII. 56.)... Én, János firenzei polgár, tekintetbe véve e nemes városnak a jelenben elért nagyságát, illőnek tartottam leírva fentartani ezen annyira híres város eredetének, kedvező s kedvezőtlen változásainak s egész történetének emlékezetét; nem mintha képesnek érezném magam ily nagy munkára, hanem hogy anyagot nyujtsak utódainknak, hogy ne hanyagolják el a mi időnkben történt nevezetes események emlékezetét sem s hogy példát adjak a jövő nemzedékének a múlt változásairól, azok körülményeiről s okairól, hogy gyakorolják magukat az erényben, kerüljék a bűnöket, a balsorsot pedig viseljék erős lélekkel a mi köztársaságunk javára s fentartására. Én híven beszélem el e könyvben népies szerkezetben (*piano volgare*), hogy tudós s tudatlan haszonnal s élvezettel olvashassa s ha bármely részében hiány volna, a bölcsak javítására hagyom.“

A romokban heverő forumot szemlélve, határozta el, hogy a classicusok modorában történetet ír ő is, de nem a hanyatló Rómáról, hanem Róma leányáról, az emelkedő Firenzéről.¹ Egy dicső múlt emlékein s egy dicső jövő reményein építi fel Cronicáját. Ugyanazon hang, ugyanazon célokra törekvés, mely Dino Compagni bevezetésében nyilatkozik. Dino s Villani, valamint koruk más írói, tisztos, megnyugtató érzelmek keltésére törekszenek az olvasóban. Villani művének is erkölcsi célzata van, a múlt példáit tanulságul s vezérlő fonalul állítani polgártársai elé; a fejezetek végén gyakorta kiemeli a levonható erkölcsi tanulságot. Egyazon hazának szeretete hatja át mindkét

¹ Dr. Márki Sándor: Átmenet a középkorból az újkorba.

író művét, de a míg a moralista Dino Firenze erkölcsi hanyatlásán búsul, Villani anyagi romlását fájlatja. A „Róma leánya“ kitétel, mely mindhárom nagy firenzei írónál előfordúl, nem csupán véletlen találkozás, egész politikai gondolkodás-módjuk solidaritása nyilatkozik benne.¹

Ez érintkező pontok mellett is Dino s Villani közt egy egész korszak áll; egy végződő kor, melynek hagyományait Villani összegyűjti s megszenteli s egy új kor, új világrenddel, új eszményekkel, mely felé fordul Dino reménye s várákozása. Dino az örök emberit keresi a középkor lovagjaiban, Villani a középkor szemüvegén nézi az ó-kor eseményeit is, bárókkal s hercegekkel népesíti a Cicero korabeli római senatust. — A Villani könyve valódi krónika, feudalis, egyházas, loyalis szellemű középkori krónika, jó 12 könyve addig terjed, a meddig szerzője élete s testvére, majd unoka-öccse ugyanazon elrendezés szerint folytathatják. Ellenben Dino kis terjedelmű könyve valódi história, előre kijelölt arányokkal, térben s időben megszabott határokkal, miként az ó-kor klasszikus történelmei vagy később a Cinquecento kommentárjai s historiái. — Dinonak a republicanus rendtelenségektől megcsömörlött lelke egy császárért rajong, Villani még hisz a republicanus kormányforma jóságában s jövőjében, pedig annak ideje az ő korában már mindenütt lejáróban volt. Dino VII. Henrik jövetelében egy történelmi fejlődés befejezését, egy nagyszerű dráma utolsó felvonását látja s érzi, hogy egy sokáig érlelt s megírásra előkészített történelmi anyag elnyerte művészi arányait, úgy, hogy az események „többé nem hallgathatók el,“ Villani előtt a fehérek s feketék párt-harcza, Henrik császár története nem egyéb közönséges epizód-nál. Dino irányának művésziessége, felfogásának mélysége által felette áll Villaninak, ki tárgyának egyetemes jellege s a tények ismerete által mulja őt felül. Villani az egész világ eseményeiről kívánt egy pompázó krónikát írni, Dinot a hon szerencsétlensége készíté írásra, hogy emberiesebb érzelmeket s egyetértést keltsen fel polgártársaiban.

Villani a mellett, hogy szinte szolgálilag az időrendet követi, Firenzéből egyszerre Szíriába, Angliából Tuniszba ugrik. Dino mindig szem előtt tartja feladatát, tárgya egységét, s ha elhagyni kénytelen hazáját, soha sem téveszti szem elől tárgyát. Dino csak azt írja meg hitelesen, a mit maga is látott, Villaninak jó értesültsége van távoli eseményekről is.

Dino a fehérek bukását mondja el, Villani a feketék uralomra jutását. A legyőzöttek közt volt Dino s Dante, a győzők táborában a Villaniak, kik azon közönyös nyugalommal beszélnek, melylyel egy szótárt szokás szerkeszteni. Dino törrel,

¹ Dr. Lánzy Gyula: Történelmi kor- és jellemrajzok (Budapest, 1890.)

szíve vérével írja történetét, melyet valósággal átérez, melyben él, Villani szemléli, elbeszéli nyugodtan, komoly részrehajlatlansággal, mintha kívül állna rajtuk, még ha köztük él s részeseük is. A ki felszínen mozog, olvassa Villanit; a ki a kor jellemével, belső életével, a szenvedélyek harczával — melyből erednek a tettek — akar megismerkedni, olvassa Dinot.¹

Azon csodás 32 év belső történetére, — mely az ifjú köztársaságot az Arno vidék Athenjává fejlesztette — Dino illetékesebb, mint Villani, ki ez évek jó részét mint gyermek élte át, más részét honától távol töltötte; a városon kívül történt dolgokat azonban itt is Villani tudja jobban. Dino bővebb a tárgyban, Villani a szavakban. Dino művének megvan tárgyi s kronológiai és sajátos világnézetéből eredő egysége, mely az összes emberi cselekedeteknek egy felső uralkodó elv alá rendeléséből ered, minő egységet a krónika alig ismer. A tulajdonképeni krónikában az időrend az egyetlen összekötő s rendező fonal, a mi az előadás egységét illeti, azt a folytonos változatosság egészen háttérbe szorítja. Firenzének a többi fölött tulnyomó története inkább csak középpontot ad a műnek. Lehet ugyan a középkori krónikában is valami egységet felismerni a vallásos felfogásban, mely az isteni akarat nyilatkozását látja az emberi cselekedetekben. E tekintetben szinte páratlan Villani Jánosnak a 12-ik könyvében a szerző halála miatt ugyan félbe szakadt műve, melynek utolsó soraiban mindazonáltal a mű menetének megfelelő befejezése van, mely vallásos gondolon alapúl, a mennyiben a bibliai nyelvzavaron kezdve Jézus jóslatai alapján a világ végének előérzetével végzi. S ha nem tudnók, hogy épen e pontnál a halál ragadta ki a szerző kezéből a tollat, azt hihetnók, hogy Villani műve nagy tömegének a maga módja szerint egy vallásos kompozíció egységét akarta megadni. Oly egységet, mely a középkor más szellemi termékeinek és sajátja s mely bizonyos mértékben a „Divina Commedia“ felett is uralkodik s azon jellemvonásai közül való, melyek megkülönböztetik a klasszikus irodalom termékeitől.¹

Máténál ezen — úgyszólván — egységesítő elv nem kevésbbé szembetűnő, mint Jánosnál; elég elolvasni szép előszavainak — melyekkel 11 könyvének mindenikét bevezeti — elsejét, melyet *Capponi*² nem habozik történetbőleletnek nevezni, „még pedig a javából.“

Villani egész munkáján végig vonúl s annak némi egységet kölcsönöz szigorú vallásos világnézete, mely az emberiség

¹ Del Lungo Izidor: Dino Compagni e la sua Cronica, 3 k. Firenze, 1887. I. 918. l.

² Gino Capponi marchese: Storia della repubblica di Firenze, I. 578.

történelmét az isteni akarat kifolyásának tekinti. Isten intéző kezét látja mindenütt, minden úgy történik, a mit Isten eleve akarja, *come piúaque a Dio*. „Emberi észs haderő nem változtat Isten rendelésén.“ (VII. 57.). Isten sujtó karja megpróbáltatás a jókra, büntetése a gonoszoknak. „Isten ítélete igazságosan büntet s jutalmaz, bár olykor késlekedik s előttünk rejtve van is.“ (VII. 92.). Minden szerencsétlenségénél rögtön kérdi ki s miként idézte fel Isten haragját. A sikertelenségben is inkább az isteni akarat teljesülését, mint a megfontolatlanlás vagy elhamarkodás következményét látja. Ezt tanúsítja leggyakrabban idézett közmondása: *A cui Iddio vuole male, gli toglie il senno e' accorgimento,*¹ a kit Isten verni akar, elveszi az eszt. Isten nemcsak büntet, nemcsak próbára teszi az embereket, hanem óv is bizonyos csodák által.²

A rendkívüli események bekövetkezését többnyire csodák jósolják meg. Napfogyatkozás, üstökös, véreső, földrengés, áradások stb. nélkül nagybbszerű esemény nem is mehet végbe. A csodaszzerű iránt ép oly fogékony, mint a középkor bármely más krónikása. Nagyon szereti a csodás vonásokkal telt legendákat, melyeket a belső meggyőződés közvetlenségével ad elő. Mindamelllett nagy igazságtalanság volna azt állítani, hogy Villani babonás hittel csupán a természetfeletti jelenségekben keresi s találja az események mozgó okait. „Az okos embernek nem kell minden jóslatnak vagy az asztrológusok minden szavának hitelt adnia, mert hazudnak s kétértelműen beszélnek... valóban nagy dőreség efféle jóslatokban hinni.“ (VII. 31.)³ Tudja s kiemeli, hogy az isteni gondviselés mellett emberi tényezők⁴ is szerepelnek, melyeket egy oktató célzattal írt történelmi műben — a minőnek a bevezetés tanúsága szerint krónikáját szánta — kicsinyelni vagy éppen mellőzni nem szabad. Azért gondosan összegyűjti az összefüggő esemény-szálakat, kutatja s kimutatja a cselekvés indító okait, melyeket részint a viszonyokban, részint a szereplők jellemében talál fel.

A történetíró alaposága egyfelől a források lelkiismeretes megválasztásában, másrészt azoknak józan kritikai felhasználásában, a hely s idő, a mellék körülmények ismeretében áll. Az

¹ Pl. VI. 79., VII. 7. VIII., 56., 72.

² Lehetetlen nagyobb ellentétet elképzelni, mint a mely Villani naiv hite s Machiavelli veséig ható oknyomozása közt van. Pedig mindkettő ugyanazon város történetírói voltak. Csakhogy Villaniban a renaissance-kor legelejének, Machiavelliében végszakának szelleme szólt meg.

³ „Mert a csillagok constellatioja nem szükségyszerű, sem az emberek szabadakarátát, sem Isten elhatározását meg nem szorítja, hanem az emberek erényei és bűnei szerint alakúl“ (III. 1.).

⁴ „Azt mondják, hogy Montefeltro Guido gróf forlii győzelme (1282.) valami babonáság következménye volt, de én inkább hiszem, hogy diadalát hadi ismereteinek köszönhette.“ (VII. 81.).

adatok összegyűjtésében Villani fáradhatatlan volt, a rendelkezésére álló forrásokat alaposan kihasználta. Igen jellemző szellemének kutató irányára, hogy a legnagyobb lelkiismeretességgel említi fel a forrásokat, melyek segítségével nagyszabású művét megalkotta.¹

A történeti igazság felderítéséhez a tények józan *kritikája* szükséges. E részben nem oly szerencsés. Mert jóllehet az egyes adatokat sokszor összehasonlítja s eltérés esetén saját ítéletével pótolja, jóllehet töle telhetőleg megbírálja adatait, jóllehet van érzéke a történeti igazság iránt, mégis sok hibát követ el, tényeket s datumokat összezavar,² sok nevet elferdítve ad és főleg az ősidők tárgyalásánál sok mesét vegyít előadásába. De az ő korában a történeti kritika még gyermekkorát élte, szertelen s csodás mesékben gyönyörködött a világ.

Míg Dino munkája a krónikából a históriába vezet át, Villani műve még minden tekintetben krónika. Elbeszélő módjában s az események rendezésében még *egészen középkori krónikás*; előtte az időrend⁴ az egyetlen kapocs az események közt, a legkülönbébb, térben s időben távol eső esemény-szalakat fűzi össze s egyikről a másokra tér át; nem egyszer épen a kifejlésnél kénytelen félbeszakítani az események fonalát, hogy egy más, időközben tovajátszódtott tényt mondjon el.⁵ Mindezen

¹ Forrásaiként említve: Homerus, Virgilius (I. 43.). Vita di San Giovan Gualberti, Ovidius, Dares Phrigius (I. 14.). a „történet mestere“ Titus Livius (I. 24. 41.) Sallustius „Catellinarius“ (I. 32.) Libro del Conquisto d' Oltremare, Grandes Croniques de France (III. 3.), Lucanus (I. 39.), Paulus Orosius (I. 43.), a salisburyi kolostor évkönyvei (I. 25.), Ramanzi dei Brettoni (II. 4.) Vita di San Miniato (I. 57.), Cronica Martiniana (I. 59., II. 4., II. 24.), Guiscard Róbert Crónicája (IV. 19.), „A ki bővebben akarja tudni a gótok történetét, nézze meg a könyvet, mely így kezdődik: Gothorum antiquissimi etc. (II. 6.), Haithon örmény herceg könyve a tatárjárásról (V. 29., VIII. 35.), Marco Polo utleírása (V. 29., VIII. 35.), II. Frigyes története (II. 17.). Szóbeli közlésre hivatkozik (V. 19., II. 54. stb.). „Kereskedő polgártársaink mondták, kik az időben Acriban voltak“ (VII. 145.). „Ne csodálkozzék az olvasó, hogy 200,000 lovas tatárt írok, mert ez igaz, a mit egy polgártársunktól s szomszédunktól tudom a Bastariak házából, ki gyermekségétől a khán udvarában nevelkedett s más tatárokkal együtt követként jött onnét a pápához s más keresztyén fejedelmekhez s ez bizonyította s mondta nekünk.“ (VIII. 35.) stb.

² Így pl. elveti az Uberti családnak Catilinától való leszármazását, mert az „hiteles krónikákból nem igazolható.“ (I. 41.)

³ Így pl. Atila hún s Totila keleti gót királyt minduntalan felcseréli következetesen az utóbbit nevezvén „Flagellum Dei“-nek, „kinél kegyetlenebb s hatalmasabb tirannus nem volt“.

⁴ „Immár hozzáfogunk az Ur esztendei szerint követve az idők rendjét, hogy annál világosabban álljanak előttünk a múlt eseményei.“ (IV. 18.)

⁵ Szükségesnek tartja a mentegetődzést, ha a tárgy összefüggés kedvéért megzavarja az időrendet: „Senki se csodálkozzék azon, hogy Henrik történetét egyfolytában adtuk elő“ (IX. 53.).

eseményeket Firenze története, mint középpont körül csoportosítja, a honnap kiindúl, a hova minduntalan visszatér: hiszen szerinte „a keresztény világ nevezeteseb eseményei valami módon összehatásban vannak Firenze dolgaival“ (V. 19.).

Firenze története elbeszélésének magva, de emellett nem riad vissza a világtörténelem eseményeitől sem. Főleg Italia, Angol- s Németország meg a Kelet köti le a szerző állandó figyelmét, minélfogva *Franco Sacchetti* nem vonakodik a Villani krónikát az egész világ krónikájának nevezni. Azonban egy egyetemes összefoglaló mű megírására Villaninál hiányzott a világtörténeti felfogás s egy krónikaszerkezet keretében az nem is volt lehetséges. Még műve nagy terjedelme sem elég tágas, hogy elmélyedjen a távol idők homályában s hogy összegyűjtse azt a kevés biztos adatot és sok mondát, melyek Firenze őskorát borítják. Saját kora tárgyalásánál azonban mindinkább kidomborúl művének egyetemes jellege, mely egyrészt a szerző világlátottságát, összefoglaló erejét tanusítja, másfelől érezteti művének római inspiratióját. Sallustius, Livius stb. tanítványának mondja magát, követésüknek azonban — legalább irányában — semmi nyoma. Távol attól, hogy tudományosan, sőt grammatikailag képzett ember lett volna, egyszerű s ékesség nélküli előadása alatt egy hatalmas kutató s elemző értelem megfigyelései lappangnak. Szókötése természetes, irányában semmi felesleges túlterheltség, semmi a mi erőltetettségre vagy mesterkedléstegre mutatna. Könnyedség, hatáshajhászást kerülő, vonzó természetesség és világosság ömlenek el az egész munkán; néha azonban terjengőssé lesz, különös mondatszerkezeteket használ, kísérletet tesz körmondatok szerkesztésére, de hirtelen abbahagyja s megszokott kifejezés-módjára tér át. Irányában néhol gallicismusokat fedeztek fel, francia nyelvismeretének tanúságául többször idéz francia nyelven, amit azonban nem mulaszt el rögtön anyanyelvére fordítani.

Előadásmódjának illusztrálására szolgáljon a firenzei guelf s ghibellin párt keletkezéséről szóló elbeszélése (V. 38.): „Krisztus 1215-ik évében Bondalmonti de Bondalmonte házassági ígéretet tett egy kisasszonynak az Amideiknek, tisztelt és nemes városiaknak családjából; nemsokára ezután a nevezett Bondalmonti úr, aki igen ügyes és szép lovag volt, a városon lovagolt keresztül, midőn egy úrnő a Donatiak házából megszólítja őt s erősen gáncsolá jegyesét, mint a ki nem szép s nem méltó hozzá, mondván: „ezt a lányomat tartottam fenn számodra;“ ő megnézte a leányt; nagyon szép volt és per subsidio diaboli

¹ Serie de' testi di lingua, 329-ik lap. Livorno. 1873.

rögtön lebilineseltetve általa, eljegyezte s nőül vette; e dologra az előbb eljegyzett nő rokonsága összegyülekezve és a Buondalmonttól vett gyalázatot fájlalva, oly átkos haragra gyultak, melyből egész Firenzére megoszlás s romlás származott, mert a legelőkelőbb nemes családok közül többen összeesküdtek, hogy a szenvedett méltatlanságért való bosszúból megszégyenítik a nevezett Buondalmontit. S a mint azon tanakodtak, mi módon sértenék, verjék meg vagy sebesítsék meg, Mosca de' Lamberti kimondta az átkos szót: legjobb tanácsadó a tett (cosa fatta capo ha), azaz, hogy öljék meg; és így történt; húsvét első napjának reggelén összegyülekeztek az Amideik házába a Santo Stefano mellett s midőn a nevezett Buondalmonti gyönyörűen felöltözve tiszta fehér új ruhába, fehér paripán a túlpartról jövet a Ponte Vecchio innenső oldalára ért, éppen azon oszlop lábához, melyen Mars szobra vala, Schiatta degli Uberti, Mosca Lamberti és Lambertuccio az Amideik közül Buondalmonte urat lerántották lováról, rárohantak s megsebezték és Oderigo Fifanti felszaggatta ereit, mire meghalt... És Buondalmonti úr halála volt kezdete Firenzében az átkozott guelf és ghibellin pártoskodásnak. Az egész Firenze megoszlott; egy részük a Buondalmontiakkal tartott, akik a guelf pártra álltak és annak fejei voltak, más részük pedig az Ubertiekhez állt, akik a ghibellinek fejei voltak.“¹

¹ V. ö. Dino Compagni I. 2, Machiavelli: Stor. fior. II. 3, Dante: Pokol XXVIII. 106.